

Strokovne usmeritve, operativna organiziranost in nadzor oskrbe z gozdnim reprodukcijskim materialom

Hojka KRAIGHER*, Zoran GRECS**, Bojan VOMER***, Sašo ŽITNIK****

Izvleček:

Kraigher, H., Grecs, Z., Vomer, B., Žitnik, S.: Strokovne usmeritve, operativna organiziranost in nadzor oskrbe z gozdnim reprodukcijskim materialom. *Gozdarski vestnik*, št. 9/2000. V slovenščini, cit. lit. 20.

Predstavljene so osnove strokovnih usmeritev, nadzora in zakonodaje za ohranjanje gozdnih genskih virov, ki se nanašajo na kakovostno delo pri obnovi gozdov. Posamezni poudarki obsegajo: a) obnovo z rastišču prilagojenim gozdnim reprodukcijskim materialom, b) časovno usklajenost, ki glede na seme in sadike pomeni predvsem usklajenost obnove sestojev z načrtovanjem ustreznih količin in kakovosti sadilnega materiala, vključno z ukrepi v semenskih objektih, ki so sestavni del gozdne genske banke, c) strokovni nadzor izvora in kakovosti gozdnega reprodukcijskega materiala, vključno z zakonodajnimi osnovami, podzakonskimi akti, tehničnim predpisom, inšpekcijskim nadzorom in mednarodnim sodelovanjem pri prenosu semena in sadik preko meje, d) možnost formalizacije zavarovanja večjega dela gozdov po določenih Zakona o gozdovih kot omejitvenega kriterija iz Zakona o ohranjanju narave.

KLjučne besede: gozdni genski vir, ohranjanje virov, strokovno usmerjanje, zakonodaja, gozdni reprodukcijski material, oskrba operative.

1 UVOD

Obnova gozda je ena najbolj odločilnih faz v življenju gozda. V tej fazi se oblikujejo dednostne zasnove bodočega gozda, ki pogojujejo stabilnost bodočih sestojev. Osnovni pogoj stabilnosti je obnova z rastišču prilagojenim gozdnim reprodukcijskim materialom (z naravnim pomlajevanjem ali z obnovo s sadnjo in setvijo). Časovno je obnova odvisna od gozdnogojitvenega načrtovanja oziroma serije gozdnogojitvenih ukrepov. Sledi kakovostna obnova s sadnjo ali setvijo, ki je primarno odvisna od fiziologije ter tehnologije shranjevanja in sadnje gozdnega reprodukcijskega materiala. Kompleks strokovnega usmerjanja je neposredno povezan in odvisen od strokovnega nadzora vseh faz dela, na našem področju predvsem nadzora izvora in kakovosti gozdnega reprodukcijskega materiala.

Kakovostna obnova torej obsega:

- obnovo z rastišču prilagojenim gozdnim reprodukcijskim materialom;
- časovno usklajenost, ki glede na seme in sadike pomeni predvsem usklajenost obnove sestojev z načrtovanjem ustreznih količin in kakovosti sadil-

nega materiala, dodelavo in shranjevanje semena, tehnologijo vzgoje sadik in sadnje, kompleks ukrepov nege v sestojih v obnovi, ukrepe nege za spodbujanje obroda in proizvodnje kakovostnega semena v semenskih sestojih, vzdrževanje semen-
skih plantaž in semenske banke;

- strokovni nadzor izvora in kakovosti gozdnega reprodukcijskega materiala, vključno z zakonodajnimi osnovami, podzakonskimi akti, tehničnim predpisom, inšpekcijskim nadzorom in mednarodnim sodelovanjem pri prenosu semena in sadik preko meje.

Kakovostna obnova obsega tudi vse potrebne elemente ohranjanja stabilnosti sestojev, varovanje biodiverzitete na vseh ravneh in spodbujanje (lesno-)proizvodne, ekološke in socialne funkcije.

2 OHRANJANJE GOZDNIH GENSKIH VIROV IN OBNOVA S PROVENIENČNO USTREZNIM GOZDNIM REPRODUKCIJSKIM MATERIALOM

Izhodiščnega pomena pri obnovi s sadnjo in setvijo je uporaba provenienčno ustreznega gozdnega reprodukcijskega materiala. Zato je bila Slovenija že v petdesetih letih razdeljena na semen(ar)ske okoliše, kasneje semen(ar)ske enote (glej prispevek KUTNARJA s sod. v tej številki *Gozdarskega vestnika*), v okviru katerih je potekal izbor semenskih sestojev za proizvodnjo gozdnega reprodukcijskega materiala, ki naj bi se tudi uporabljal v istih območjih, na istih nadmor-

* doc. dr. H. K., univ. dipl. biol., univ. dipl. inž. gozd., GIS, Večna pot 2, 1000 Ljubljana, SLO

** Z. G., univ. dipl. inž. gozd., ZGS, Večna pot 2, 1000 Ljubljana, SLO

*** B. V., univ. dipl. inž. gozd., MKGP, Inšpektorat RS za kmetijstvo, gozdarstvo, lovstvo in ribištvo, Parmova 33, 1000 Ljubljana, SLO

**** mag. S. Ž., univ. dipl. inž. gozd., GIS, Večna pot 2, 1000 Ljubljana, SLO

skih višinah in na enaki matični podlagi. Od petdesetih let dalje nastaja tudi Slovenska gozdna genska banka (KRAIGHER 1996, 1997, KRAIGHER / ŽITNIK 2000), katere ožji sestavni deli so semenski sestoji, semenska banka, semenske plantaže, živi arhivi in testni nasadi.

Zaradi tradicionalno sonaravno usmerjenega koncepta gospodarjenja z gozdovi v Sloveniji so naši gozdovi v primerjavi z gozdovi drugih evropskih držav izjemno dobro ohranjeni. V 88 % slovenskih gozdov je sestava vrst gozdnega drevja enaka ali podobna naravni (GRECS / KRAIGHER 1997). Zato lahko v Slovensko gozdno gensko banko v najširšem pomenu uvrščamo tudi teh 88 % gozdov, v strožji režim varovanja pa vse gozdove v narodnem parku, gozdnih rezervatih, vse varovalne gozdove in gozdove v drugih zavarovanih območjih, v katerih je režim gospodarjenja z gozdovi primerljiv s posameznimi kategorijami varovanja po IUCN (KRAIGHER 1996, KRAIGHER / ŽITNIK 2000).

Koncept pasivnega varovanja je zapisan v Zakonu o ohranjanju narave (ZON, 1999) in je razumljiv sogovornikom v tujini. V nasprotju z varovanjem po ZON pa sonaravno in trajnostno gospodarjenje z gozdovi po Zakonu o gozdnih (ZOG, 1993) sogovornikom v tujini pogosto ni preveč razumljivo. Naš ZOG in Program razvoja gozdov (PRGS, 1996) gresta pri ohranjanju gozdov dlje, saj slonita na aktivnem konceptu varovanja in razvoja gozdov.

Glede na predpise ZOG se v gozdnih v Sloveniji, v katerih je realna vegetacija kolikor mogoče podobna naravni (čeprav obstaja problem izvora, predvsem pri smrekah in hrastih), gospodarji v skladu s VI. varovalno kategorijo po IUCN, torej tudi v skladu s kategorijo 'širše zavarovano območje' po 67. in 68. členu ZON. V naših gozdnih so v praksi in tudi zakonsko uveljavljene nekatere od možnih omejitev na zavarovanih območjih; torej naši gozdovi že izkazujejo eno od oblik zavarovanja naravnih vrednot.

Zakaj je potrebno poudariti pomen, ohranjenost, biodiverzitetu, zavarovanje po ZOG in po ZON? Po vstopu v Evropsko unijo oziroma ob sprejetju novega Zakona o gozdnem reprodukcijskem materialu po zahtevah evropske direktive (EC/105/99) bo uporaba gozdnega reprodukcijskega materiala predpisana v gozdnogojitvenih načrtih, vendar bo od lastnika odvisno, ali jih bo upošteval. V nobeni evropski zakonodaji sicer ni konkretno opredeljena pravica lastnika, da sam odloča o uporabi gozdnega reprodukcijskega materiala v svojem gozdu, ker je ta pravica v Evropski uniji temeljna in samoumevna in je zato posamezne države čla-

nice ne smejo omejevati ali kratiti. Zato obstaja možnost različne interpretacije omejitev lastniške pravice po ZOG.

Problematičen bo predvidoma postal tudi način sofinanciranja vlaganj v gozdove. Po mnenju strokovnjakov iz Nemčije, ki so evropsko direktivo razlagali v kontekstu sedanje slovenske prakse in zakonodaje, je v Evropi možno sofinancirati stroške lastniku na podlagi vložene zahteve, ni pa mogoče sofinancirati nabave sadik koncesionarju za potrebe Zavoda za gozdove oziroma za izpolnjevanje gozdnogojitvenih načrtov.

V izjemnih primerih lahko posamezna država članica Evropske unije prepove uporabo določenega gozdnega reprodukcijskega materiala na svojem ozemlju. Izjemni primeri obsegajo ohranjanje biodiverzitet, škodovanje sestojem drugega lastnika ali ogrožanje drugih pravic, določenih z zakonskimi predpisi. Postopek za uveljavitev prepovedi v Evropski uniji je dolgotrajen in pogosto neuspešen.

Zato je za slovenske gozdove, v katerih je po ZOG opredeljeno varovanje biodiverzitet, gozdnih genskih virov in cele serije funkcij in pomenov gozda, najbolj enostavna rešitev za ohranitev sedanjega nadpovprečnega stanja glede na druge gozdove v Evropi v tem, da se večji del gozdov po ZON (seveda ob soglasju lastnikov) razglasi za širše zavarovano območje. Status takega zavarovanja (s sklicem na ZOG) ne bi v ničemer vplival na dosežanje gospodarjenja z gozdom ali lastniške pravice, bi pa lahko enostavno in učinkovito prispeval k ohranjanju gozdnih genskih virov in drugih vidikov ohranjanja biodiverzitet in kakovosti gozdov v Sloveniji.

3 ČASOVNA USKLAJENOST OBNOVE SESTOJEV IN DOSTOPNOST GOZDNEGA REPRODUKCIJSKEGA MATERIALA

V Sloveniji se seme za obnovo s sadju in setvijo praviloma nabira v izbranih semenskih sestojih. Proizvodnja semena v semenskih plantažah in uporaba vegetativno razmnoženega materiala v Sloveniji nimata ustreznega pomena, shranjevanje semena v semenskih bankah pa je omejeno predvsem na seme iglavcev. Dogovorno je v zadnjih letih prevladala praksa, da se v primeru slabega obroda seme pod strokovnim nadzorom in po dogovoru med ZGS, GIS in nabiralcem semena (po ustreznem upravnem postopku) nabira tudi izven izbranih semenskih sestojev, v sestojih ali s posameznih dreves (skupin semenjakov) fenotipsko ocenjene kakovosti.

Poudarek je na semenu iz izbranih sestojev. Z novo direktivo EC/105/99 za izbrane sestoje se izbor semen-

skih sestojev delno nadgrajuje glede na dosežani izbor. Sestoj se ocenjuje glede na specifičen namen, za katerega bo uporabljen gozdni reprodukcijski material. Glede na namen se rangira posamezne zahteve za izbor sestoj. Zahteve obsegajo podatke o izvoru, izolaciji, efektivni velikosti populacije, starosti in razvojni fazi, enovitosti morfoloških znakov, prilagojenosti ekološkimi razmeram v svojem provenienčnem območju, zdravstvenem stanju in odpornosti na abiotične pogoje (razen onesnaževanja), prirastku, kakovosti lesa in obliki rasti. Namen izbire semenskega sestoj mora biti zapisan v registru. Zaradi ustrezne velikosti efektivne populacije (to je tiste, v okviru katere poteka križanje) mora v izbranem sestoju rasti ustrezno število dreves v primerni razporeditvi. Iz tega razloga smo v zadnjih nekaj letih že začeli povečevati površino posameznih izbranih sestojev, ki naj bi rastli bodisi izolirano bodisi v širšem območju sestojev primerljive kakovosti.

Reševati smo začeli tudi posamezne probleme (ali vsaj razpravljati o njih), predvsem kako ukrepati ob slabem obrodu, ob gospodarsko nezanimivem obrodu ali ob pomanjkanju semena zaradi nedovršenih metod in tehnologij nabiranja semena. Odprto pa ostaja vprašanje semenskih plantaž in mešanice klonov. Probleme ponazarja primer nabiranja semena češnje.

V register je uvrščenih nekaj izbranih semenskih sestojev, vendar je zaradi pretekle zadržanosti pri ukrepih nege obrod v teh sestojih slab, nabiranje neekonomično in nevarno. V zadnjih treh letih se ni za češnjo niti enkrat uporabilo seme iz semenskega sestoj, v najboljšem primeru je nabiranje semen potekalo v skupini semenjakov v šuštem provenienčnem območju (vendar z jasno omejitvijo površine na karti, s predpisano največjo dovoljeno količino semena in s časovno omejitvijo uporabe oziroma trženja tega semena). Vprašanje je, kako bo tak način nabiranja semena vplival na lesno-proizvodni donos zasajenih češenj in na genetsko variabilnost v bodočih generacijah. V tujini je situacija drugačna: izbrani semenski sestoji za češnjo so redki, med drugim zato, ker češnjo le redko najdejo v naravnem sestoju. V Nemčiji prevladujejo semenske plantaže, v Franciji pa mešanice klonov za nabiranje (rezanje) potaknjencev. Za češnjo in posamezne druge vrste obstajajo tudi primerjalne študije genetske variabilnosti v naravnih sestojih ter v semenskih in klonskih plantažah. Iz teh je mogoče sklepati, da se v naravnih sestojih testiranih drevesnih vrst križa kakih 30 staršev, torej je variabilnost, ki izvira iz križanj 30 klonov v semenski plantaži, ustrezna variabilnosti v semenskem sestoju. Za manjšinske drevesne vrste (v tujini za češnjo in predvsem vrste iz rodu *Sorbus*) so zato v

preteklem desetletju zasnovali celo serijo semenskih plantaž. Genetska variabilnost v njih je večja kot pri majhnih skupinah tega drevja, ki ga najdemo v naravi na območju, v katerem lahko poteka uspešno križanje. V semenskih plantažah je poleg tega mogoče enostavno nadzorovati izvor semena, možno je vplivati na pogostost in količino obroda, torej na dostopnost kakovostnega semena v načrtovanem časovnem obdobju.

Problematika dodelave in shranjevanja semena ter tehnologije sadnje in nege semenskih sestojev je omejena v prispevkih te številke Gozdarskega vestnika (ŽITNIK s sod. 2000, ODERLAP-KRANJC / BREZNIKAR 2000) in v Zborniku 4. delavnice JGS (npr. KRAIGHER s sod. 2000). Zato povzemamo samo poudarke ukrepov, vezanih na vzpodbujanje obroda in na negativno selekcijo v semenskih sestojih. Izbrani semenski sestoji so praviloma, če so izbrani predvsem zaradi lesnoproizvodne funkcije, najbolj kakovostni sestoji v nekem območju oziroma v neki skupini gozdnih združb. K ukrepom nege sodi predvsem negativna selekcija, tj. odstranjevanje fenotipsko slabšega drevja. Vendar se gozdarji v preteklosti večinoma niso upali posegati v te sestoji, po načelu, da neukrepanje manj škoduje kot napačno ukrepanje. Tako so navadno res ohranili sestoje, vendar so ti danes pogosto pregosti, krošnje so utesnjene in obrod je slab ali pa ga ni. V zadnjih letih smo bolj odločno ukrepali v teh sestojih: razporeditvi drevja v sestoju in rastišču primerno smo odstranili čim večje število dreves slabe rasti v nadstojnem sloju (ODERLAP-KRANJC / BREZNIKAR v tej številki Gozdarskega vestnika). V polnilnem sloju drevje večinoma ne cveti, zato ta sloj ohranimo, da preprečimo prehiter začetek pomlajevanja, ki bi lahko onemogočal nabiranje semen.

4 ORGANIZIRANOST STROKOVNEGA IN INŠPEKCIJSKEGA NADZORA

4.1 Strokovni nadzor

Strokovno usmerjanje in nadzor gozdnega semenarstva in drevesničarstva temeljita na principih, zastavljenih v petdesetih letih 20. stoletja (KUTNAR s sod. v tej številki Gozdarskega vestnika). Te je izgrajeval predvsem dr. M. Brinar z Gozdarskega inštituta Slovenije, ki je med drugim pripravil načela za izbiro semenskih sestojev (BRINAR 1961), prvi register semenskih sestojev (ANON. 1971) in tudi v praksi s sodelovanjem gozdarske inšpekcijske službe izvajal strokovni nadzor zastavljenih usmeritev. V času njegove upokojitve je izšel Zakon o semenu in sadikah (ZSS, 1973), niso pa bili dodelani podzakonski akti za njegovo izvajanje. V

naslednjih 15 letih je zato prišlo do zastoja v nadzoru proizvodnje in uporabe gozdnega reprodukcijskega materiala. V osemdesetih in devetdesetih letih sta bili pripravljene reviziji registra semenskih sestojev (PAVLE 1987, 1997). V ZOG so zajeta osnovna izhodišča usmerjanja in strokovnega nadzora, navedene so pooblaščenosti inštitucije za izdajo potrdil o gozdnem semenu in sadikah. Konec devetdesetih let je bil pripravljen predlog novega zakona o semenu in sadikah kmetijskih rastlin, začelo se je usklajevanje zakonodaje z evropskimi direktivami. Zato je bila leta 1996 imenovana komisija za pripravo strokovnih osnov za novi zakon, podzakonske akte in tehnični predpis o gozdnem reprodukcijskem materialu.

Člani komisije smo ugotovili, da je ZSS iz leta 1973 potrebno temeljito spremeniti in da je vsebina predloga nove zakonodaje s področja semena in sadik kmetijskih rastlin zasnovana na povsem različnih strokovnih osnovah. Razlike so že v kategorijah semenskega materiala. Pri kmetijskih rastlinah je poudarek na sortah in pravicah žlahtniteljev, kar ni niti v skladu z evropskimi direktivami s področja gozdnega reprodukcijskega materiala niti ni zanimivo za slovenske razmere. Zato je potrebno pripraviti od kmetijskega povsem ločen Zakon o gozdnem reprodukcijskem materialu.

Kot izhodišče za delo je komisija obravnavala zakone o gozdnem reprodukcijskem materialu sosednjih držav (hrvaški, avstrijski in nemški), direktive EU in shemo OECD. Kot predpogoj za pripravo strokovnih osnov za novi zakon so bili opredeljeni načelo varovanja gozdnih genskih virov, določila ZOG, izvajanje zahtev iz direktiv EU in iz enotnega trga znotraj EU ter pravice lastnikov gozdov.

Posebna pozornost je namenjena operativnosti novega zakona. Posamezne postopke strokovnega nadzora smo zato ves čas delovanja komisije tudi preverjali v praksi, v okviru rednega dela v javni gozdarski službi (JGS) v procesu proizvodnje gozdnega reprodukcijskega materiala za potrebe Zavoda za gozdove Slovenije (ZGS).

Pri delu smo sprejeli načelo optimalnega strokovnega nadzora, na ustrezni ravni glede pomena in ohranjenosti gozdov, v katerega so smiselno in na osnovi določil ZOG vključeni posamezni izvajalci nalog JGS. Primerjava med optimalnim postopkom strokovnega nadzora nad proizvodnjo in trženjem gozdnega reprodukcijskega materiala po usklajenem predlogu ZGS in GIS in minimalnimi zahtevami iz evropske direktive (EC/105/1999) je prikazana v naslednjih shemah:

Predlog ZGS in GIS:

Predlog za izbor semenskega objekta izda: ZGS, semenar (ob soglasju lastnika) ali lastnik gozda.

↓

Skupna strokovna ocena ZGS in GIS: GIS izda zapisnik o ogledu, ZGS posreduje podatke o semenskem objektu GIS, GIS izda odločbo po ZUP in uvrsti semenski objekt v ustrezn register.

↓

Predlog za nabiranje semena: ZGS ali semenar (ob soglasju lastnika) ali lastnik objekta.

↓

Strokovni pregled pred nabiranjem: GIS, ZGS in semenar, GIS izda zapisnik o ogledu.

↓

Ob nabiranju: nadzor ZGS, ZGS izda potrdilo o izvoru.

↓

Po dodelavi: GIS odvzame vzorec za analize, izda Glavni certifikat (o izvoru) in Certifikat o kvaliteti, podatke uvrsti v Centralno bazo podatkov o gozdnem reprodukcijskem materialu.

Minimalne zahteve evropske direktive EC 105/1999:

Predlog za izbor semenskega objekta izda lastnik gozda.

↓

Pooblaščen organ na osnovi strokovnega mnenja izda odločbo in uvrsti semenski objekt v ustrezn register.

↓

↓

↓

↓

↓

↓

↓

↓

↓

↓

↓

↓

↓

↓

↓

↓

↓

↓

↓

↓

Ob zaključenem nabiranju pooblaščen organ izda Glavni certifikat (o izvoru) in podatke pošlje na sedež evropske komisije.

Naš predlog je, da se v novi osnutek Zakona o gozdnem reprodukcijskem materialu vgradi:

- i) smiselno sodelovanje ZGS in GIS pri izvedbi strokovnega nadzora,
- ii) centralno vodenje baze podatkov o semenu in semenskih objektih ter izdaje certifikatov o izvoru s strani GIS po predhodni izdaji spremne listine in potrdila ZGS na mestu nabiranja,
- iii) dodatne omejitve proizvodnje in trženja najnižje od štirih kategorij gozdnega reprodukcijskega materiala (v skladu z direktivo EC/105/1999 gre za gozdni reprodukcijski material 'znanega izvora' ('source identified')), in sicer časovne omejitve nabiranja in količinske omejitve nabranega semena samo za primere pomanjkanja ustreznega materiala višjih kategorij (kar direktiva EU dopušča),
- iv) predpis o načinu izbire semenskih objektov (izhodiščnega materiala) po upravnem postopku, enakovrednem postopku za posek lesa.

ZOG v 74. členu določa, da ima GIS naslednja javna pooblastila:

- izdaja potrdila za gozdno seme in sadike v skladu s predpisi o semenu in sadikah,
- opravlja strokovni in zdravstveni nadzor nad gozdnim semenarstvom in drevničarstvom.

Med nalogami JGS, ki jih izvaja GIS, omenjamo strokovno usmerjanje gozdne semenarske in drevničarske dejavnosti. Večji del nalog JGS izvaja ZGS, med drugim zagotavljanje sadik gozdnih drevesnih in grmovnih vrst. V tem smislu smo tudi razvijali posamezne postopke strokovnega nadzora. Posamezne postopke nadzora proizvodnje in trženja gozdnega reprodukcijskega materiala od setve do setve smo optimizirali v sodelovanju med ZGS, GIS in gozdarskimi inšpektorji Inšpektorata RS za kmetijstvo, gozdarstvo, lovstvo in ribištvo (prim. KRAIGHER 1997a, 1997b, KRAIGHER / ŽITNIK 1999, 2000). Nadzor v gozdnih drevnicah, do končne sadnje v slovenskih gozdovih, je v fazi optimizacije, ki naj bi privedla do ustreznih predlogov v naslednjih dveh letih.

Strokovni nadzor, predpisan v direktivah, je minimalna osnova, ki so jo članice EU dolžne izvrševati. Vsaki članici je nato prepuščeno, da te minimalne skupne osnove nadgradi in izpopolni glede na potrebe po strokovnem nadzoru na njenem ozemlju, kar je odvisno od pomena gozdov in gozdarstva za posamezno članico. Sosednje evropske države zato ohranjajo višjo raven strokovnega nadzora glede na novi predlog. Glede na to da imamo bistveno bolj ohranjene naravne gozdove in bistveno bolj sonaravno gospodarjenje z

gozdovi kot večina drugih evropskih držav, usklajeni predlog ZGS in GIS predvideva tudi ustrezno višjo raven strokovnega nadzora v gozdnem semenarstvu in drevničarstvu, na osnovi v praksi preverjenih postopkov ter delitve dela in pooblastil.

4.2 Inšpekcijski nadzor

Gozdarska inšpekcija deluje v okviru Inšpektorata RS za kmetijstvo, gozdarstvo, lovstvo in ribištvo kot ena izmed štirih inšpekcij. Na območju RS je zaposlenih 17 gozdarskih inšpektorjev. Gozdarski inšpektorji nadzirajo pridelovanje in dodelavo semen in sadik, promet semen in sadik ter kakovost na osnovi naslednjih zakonov:

- Zakona o gozdovih (ZOG, 1993),
- Zakona o zdravstvenem varstvu rastlin (ZZVR, 1994),
- Zakona o semenu in sadikah (ZSS, 1973).

24. člen ZSS določa, da je pridelovanje semena in sadik pod strokovno kontrolo pooblaščenega organizacije združenega dela, 74. člen ZOG pa navaja GIS kot pooblaščen organizacijo za nadzor in izdajo potrdil o gozdnem semenu in sadikah.

Temeljni poudarek dela gozdarskih inšpektorjev je zaradi obveznosti, ki izhajajo iz zakonskih določil, namenjen sledljivosti gozdnega reprodukcijskega materiala od pridelovanja semena in sadik, dodelave semena in sadik, preko prometa do končnega uporabnika oziroma do setve ali sadnje v gozdu, poleg tega pa še kontroli pooblaščen strokovne organizacije, ali opravlja strokovno in zdravstveno kontrolo. Gozdarski inšpektorji bodo tudi v bodoče po slučajnostnem izboru kontrolirali pridobivanje semena, dodelovanje semena in sadik, promet semena in sadik ter setve semena ali sadnje sadik v gozdovih. Glede na majhno število organizacij, ki se ukvarjajo s pridelovanjem in proizvodnjo gozdnega semena in sadik v slovenskem prostoru (8 organizacij), bodo nadzor na območju RS do nadaljnjega opravljal le štirje gozdarski inšpektorji. S tem bomo zagotovili večjo operativnost (majhno število kontrolorjev in zaradi tega hitrejši in boljši pretok informacij), enotni pristop na celotnem območju nadzora, določeno mero specializacije in večjo racionalnost, kar bo skupaj doseglo osnovni namen večje učinkovitosti. Večja učinkovitost nadzora je z vidika bližajoče se Evrope še kako pomembna, hkrati pa pomeni tudi pomoč organizacijam pridelovalkam in proizvajalkam gozdnega semena in sadik, da se pravočasno seznanijo in prilagodijo novim zahtevam.

Nadzorovanje uresničevanja določil ZZVR bi bilo

dobro organizirati tako, da bi inšpekciji, ki sta zadolženi za nadzorovanje uresničevanja sicer različnih področij, medsebojno razmejili in uskladili področje dela. Tako bi fitosanitarna inšpekcija po določilih ZZVR in ZSS vršila kontrolo gozdnega reprodukcijskega materiala pri vstopu v državo, izvozu in ponovnem izvozu. Pri gozdnem semenu in sadikah bi poleg kontrole zdravstvenega stanja, ki je v pristojnosti fitosanitarne inšpekcije, le-ta pri uvozu ugotavljala še, ali ima gozdni reprodukcijski material, ki je namenjen gozdni proizvodnji, ustrezno dovoljenje za uvajanje gozdnega semena in sadik tujih drevesnih vrst in provenienc.

Na drugi strani bi gozdarski inšpektorji v organizacijah za pridelavo in proizvodnjo gozdnega reprodukcijskega materiala - v vseh tistih drevesnicah, ki so glavne dobaviteljice semena in sadik za gozdno proizvodnjo - vršili nadzor tako po ZSS oziroma novem osnutku Zakona o gozdnem reprodukcijskem materialu kot tudi po ZZVR. V ta namen bi bilo potrebno v nastajajoči ZZVR vnesti določilo, da je za fitosanitarnega inšpektorja lahko imenovana oseba, ki ima končan visokošolski študij agronomske ali gozdarske smeri.

Tak predlog nadzora utemeljujemo s sledečim:

- gozdni reprodukcijski material bi tako ostal v celoti v domeni gozdarske inšpekcije,
- v drevesnici bi se pojavjal le en inšpektor, ki bi hkrati pregledoval po dveh različnih zakonih,
- učinkovit nadzor,
- organiziranost v skladu z direktivo EC/105/99.

5 ZAKLJUČEK

5.1 Ohranjanje gozdnih genskih virov v kontekstu skupnega evropskega trga in mnogofunkcionalnega gozda

Naš koncept gospodarjenja z gozdom je enakovredno ukrepom varovanja gozdnih genskih virov v svetu, v gozdnih genskih rezervatih in regionalnih parkih. Ob vzgoji in ohranjanju kakovosti na vseh ravneh (ohranjanje biodiverzite, mnogonamenska in mnogopomenska raba gozda (vključno z vsemi socialnimi, ekonomskimi, varovalnimi, turističnimi, rekreacijskimi idr. funkcijami), vzgoja superiornih in certificiranih lesnih sortimentov za vseh 70 vrst drevoja) bi bilo možno po sedanjem zakonu in programu večino slovenskih gozdov uvrstiti v eno od kategorij varovanja po ZON. S tem bi slovensko gozdarstvo formalno pridobilo vlogo varovanja naravne dediščine, slovenski gozdovi formalizirano funkcijo varovanja, ohranjanja in rabe bio-

diverzitetne 'vroče točke' v Evropi, lastniki gozdov pa poleg lesnoproizvodnih izkoristkov ves kompleks izkoriščanja ostalih, formalno opredeljenih in po ZON izkazanih funkcij gozda.

Predlagamo širšo diskusijo o možnostih izkoriščanja prednosti, ki jih imamo v Sloveniji zaradi ohranjenosti gozdov in vsebine obeh zakonov, ZOG in ZON, ki bi lahko omogočila uvrstitev velikega dela gozdov v eno od kategorij varovanja po ZON. O primernosti diskusije bi morali najprej razpravljati gozdarji, pravniki in naravovarstveniki v ustreznih ministrstvih. Upam, da bodo kljub kratkim rokom v prilagajanju zakonodaje EU lahko načeli in vodili diskusijo, ki bi pomagala ohraniti slovenske gozdove na sedanji stopnji sonaravnosti.

5.2 Časovna usklajenost in strokovno usmerjanje gozdnega semenarstva in drevesničarstva

Obnova gozdov je ključnega pomena za ohranjanje gozdnih genskih virov, stabilnosti gozdnih ekosistemov in razvoj vseh funkcij gozda. Strokovnost dela pri obnovi gozdov se izkazuje v dolgih časovnih obdobjih, od obnove do proizvodne zrelosti novega gozda. Zato si pri obnovi s sadnjo in setvijo ne smemo privoščiti napak. Potreben je izbor rastišču ustreznih provenienc gozdnega drevja, časovna usklajenost obnove z dostopnostjo kakovostnega gozdnega reprodukcijskega materiala, kakovostna tehnologija dela z gozdnim reprodukcijskim materialom od izhodiščnega materiala do sadnje v gozdu.

Izhodiščni material v večini primerov v Sloveniji predstavljajo izbrani semenski sestoji; če gre predvsem za lesnoproizvodno funkcijo pri zasnovi novih sestojev, so ti semenski sestoji izbrani predvsem na osnovi fenotipsko nadpovprečnih lastnosti glede rasti, kakovosti lesa in prirastka, ob upoštevanju ostalih kriterijev za izbor semenskih sestojev. Več pozornosti bi bilo potrebno v prihodnje ponovno posvetiti semenskim plantazem, predvsem za manjšinske drevesne vrste, vrste, pri katerih je nabiranje težavno ali nadzor nabiranja problematičen. Pri ostalih drevesnih vrstah je poudarek predvsem na razvoju tehnologij dolgotrajnega shranjevanja semen. Poseben poudarek je potreben pri tehnologiji vzgoje rastišču prilagojenih sadik ter pri tehnologiji sadnje in zaščite sadik.

5.3 Organiziranost strokovnega in inšpekcijskega nadzora ter strokovne osnove za novo zakonodajo

Strokovni in inšpekcijski nadzor sta bila zasnovana v petdesetih letih in vgrajena v tedanje in kasnejše

zakonske in podzakonske akte. Ob približevanju Slovenije Evropski uniji smo začeli ponovno preverjati in optimizirati posamezne postopke strokovnega nadzora in predlagati racionalno organizacijo inšpekcijskih služb. Poudarjena je višja raven nadzora glede na minimalne zahteve evropskih direktiv, enotna organiziranost centralne baze podatkov ter enotno obravnavanje gozdnega reprodukcijskega materiala v domeni gozdarskih inšpektorjev. Posamezne postopke strokovnega nadzora smo v zadnjih treh letih že uspeli optimizirati glede na ustaljeno in zakonsko podprto delitev dela med ZGS in GIS. Posebna pozornost je namenjena lastnikom gozdov, izvajanju strokovnega nadzora po upravnem postopku, omejevanju uporabe ali trženja manj primerne gozdnega reprodukcijskega materiala, vodenju centralne baze podatkov in operativnosti postopka od izbire izhodiščnega materiala do trženja semena. Upamo, da bomo v naslednjih nekaj letih uspeli ustrezno optimizirati tudi strokovne usmeritve, ki pogojujejo strokovni in inšpekcijski nadzor nad proizvodnjo sadik in sadnjo v gozdu.

V fazi priprav in usklajevanja so predlogi zakonske in podzakonske ureditve področja gozdnega semenarstva in drevsničarstva v okviru priprave Zakona o gozdnem reprodukcijskem materialu, podzakonskih aktov in tehničnega predpisa ter v okviru organiziranosti inšpekcijskih služb po novem ZZVR.

Viri

ANNON., 1971. Semenski objekti.- Biotehniška fakulteta v Ljubljani, Inštitut za gozdno in lesno gospodarstvo, Ljubljana, 37 s.

BRINAR, M., 1961. Načela in metode za izbiro semenskih sestojev.- *GozdV*, 19, s. 1-20.

GRECS, Z. / KRAIGHER, H., 1997. Interakcije v mikorizosferi in komplementarnost naravne obnove gozda in obnove s sadnjo / setvijo.- V: JURC, Maja (ur.), HOČEVAR, Milan (ur.). Znanje za gozd: Gozdarski inštitut Slovenije, Ljubljana, s. 297-308.

KRAIGHER, H. / BOŽIČ, G. / BRUS, R. / ŽITNIK, S., 2000. Slovenska gozdna genska banka in varstvo gozdnih genskih virov.- V: GRECS, Zoran (ur.), KRAIGHER, Hojka (ur.). Gozdno semenarstvo in drevsničarstvo: od sestoj do sadike. Zbornik IV. delavnice JGS, Rogla, 26. - 27. sept. 2000. Ljubljana: ZGS & GIS, s. 4-6.

KRAIGHER, H. / ŽITNIK, S., 1999. Slovenska gozdna genska banka = Slovenian Forest Gene Bank.- *Sodob. kmet.*, 1999, let. 32, št. 1, str. 46-50, ilustr.

KRAIGHER, H. / ŽITNIK, S., 2000. Letno poročilo GIS o izdaji potrdil za gozdno seme in novih vpisih v registre semenskih objektov za leto 1999.- *GozdV*, 2000, let. 58, št. 1. str. 47-48.

KRAIGHER, H., 1996. Kakovostne kategorije gozdnega reprodukcijskega materiala, semenske plantaže in ukrepi za izboljšanje obroda = Quality Categories of Forest Reproductive Material, Seed Orchards and Measures to Enhance Fructification.- V: POTOČNIK, Igor (ur.). Kakovost v gozdarstvu. 2. (Zbornik gozdarstva in lesarstva, št. 51). Ljubljana: Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo: Biotehniška fakulteta. Oddelek za lesarstvo: Gozdarski inštitut Slovenije, 1996, str. 199-215.

KRAIGHER, H., 1997. Conservation of Forest Genetic Resources in Slovenia.- *IPGRI newsl. Eur.*, August 1997, No. 11, str. 4.

KRAIGHER, H., 1997. Pregled dela in razvoj področja gozdne biologije = A Review of Development in the Field of Forest Biology and its Perspectives.- V: JURC, Maja (ur.), HOČEVAR, Milan (ur.). Znanje za gozd: zbornik ob 50. obletnici obstoja in delovanja Gozdarskega inštituta Slovenije (Proceedings on the Occasion of 50 Years of the Existence and Activities of the Slovenian Forestry Institute). Ljubljana: Gozdarski inštitut Slovenije, 1997, str. 277-296.

KUTNAR L. / ŽITNIK S. / KRAIGHER H. 2000. Fitogeografska delitev Slovenije kot potencialna osnova za oblikovanje provenienčnih območij.- *GozdV*, 2000, 58, št. 9, str. 355-360.

ODERLAP-KRAJNC I. / BREZNIKAR A. 2000. Nega semenskih sestojev na primeru štirih bukovih semenskih sestojev v vzhodni Sloveniji.- *GozdV*, 2000, 58, št. 9, str. 395-400.

PAVLE, M., 1987. Semenski sestoji v Sloveniji. Register.- IGLG, Ljubljana, 145 s.

PAVLE, M., 1997. Semenski sestoji v Sloveniji. Register (2. revizija).- GIS, Ljubljana.

ŽITNIK, S. / BRUS, R. / BELE, J. / HERMAN - PLANINŠEK, M. / PLANINŠEK, V. / MÜLLER, C. / KRAIGHER, H. 2000. Praksa in razvoj v gozdnem semenarstvu in drevsničarstvu.- *GozdV*, 2000, 58, št. 9, str. 389-394.

EC/105/1999, 1999. Direktiva EU o gozdnem reprodukcijskem materialu, št. 105/1999.- *Official Journal of the European Communities*, 11-15.1.2000, s. 17-40.

PRGS, 1996. Program razvoja gozdov v Sloveniji.- *Ur. l. RS*, 14/1996.

ZOG, 1993. Zakon o gozdovih.- *Ur. l. RS*, 30/1993.

ZON, 1999. Zakon o ohranjanju narave.- *Ur. l. RS*, 56/1999.

ZSS, 1973. Zakon o semenu in sadikah.- *Ur. l. SRS*, 42/1973, 45/1973, 29/1986.

ZZVR, 1994. Zakon o zdravstvenem varstvu rastlin.- *Ur. l. RS*, 82/94.